

Ліщина Ельвіра Сергіївна,

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.542.2

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ
ЗА НАЯВНОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО МОТИВУ В КОНТЕКСТІ
СТАТТІ 153 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Розглянуто проблемні аспекти визначення мети та мотиву злочину, передбаченого ст. 153 КК, як основних ознак суб'єктивної сторони необхідних для кваліфікації цього діяння та сформульовані на цій основі рекомендації щодо особливостей кваліфікації злочину, передбаченого зазначеною статтею.

Ключові слова: *задоволення статевої пристрасті неприродним способом, сексуальний мотив, мета вчинення злочину.*

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Стаття 12 Загальної Декларації прав людини наголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте та сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію» [1]. Дана норма має своє відображення і у нормативних актах національного законодавства, а саме у Конституції України також зазначено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознакою статі (ст. 24), ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32). Тому Кримінальний кодекс України (далі – КК) встановлює кримінальну відповідальність за злочини, що посягають на суспільні відносини у сфері статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Вивченням питання кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості займалися такі вчені, як-от: П. П. Андрушко, Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, А. В. Байлов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Ю. А. Вапсва, П. А. Воробей, О. М. Джу́жа, Л. В. Дорош, О. О. Дудоров, Т. В. Кондратова, М. Й. Коржанський, М. М. Корчовий, О. М. Костенко, А. С. Лукаш, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, П. П. Осипов, М. І. Панов, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. М. Тележнікова,

О. М. Фатєєв, М. І. Хавронюк, Ю. І. Шевчук, А. Б. Утямишев, Я. М. Яковлев та ін.

Безпосередньо питанням кримінально-правової характеристики згвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом присвячені дисертаційні роботи Т. Д. Лисько, Д. П. Москаля та монографічні роботи О. О. Дудорова та А. П. Шеремети.

Тобто, дослідженню питань кримінальної відповідальності за вчинення даних злочинів приділяли увагу значна кількість науковців, але все одно залишаються питання, які дотепер не набули єдності у доктрині кримінального права.

Склад злочину являє собою сукупність суб'єктивних та об'єктивних ознак, а в свою чергу, суб'єктивна сторона вчинення злочину має наступні ознаки: вина, мотив, мета та емоційний стан. Останні три елементи є факультативними, а тому не завжди зазначені у статті КК хоча мотив і мета іноді являються єдиними ознаками, які допомагають правильно кваліфікувати те чи інше діяння. Стаття 153 КК передбачає відповідальність за задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосування фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Тобто, вбачаємо, що метою даного злочину є задоволення статевої пристрасті неприродним способом. Стосовно мотиву вчинення зазначеного злочину існують різні думки у доктрині кримінального права. У свою чергу, вчені (В. І. Борисов, Л. В. Дорош) стверджують, що: «Мотиви вчинення злочину не обов'язково повинні мати сексуальну мотивацію. Злочин може бути вчинений із помсти чи хуліганських мотивів» і доходять висновку, що мотиви вчинення злочину, передбаченого ст. 153 КК, не є обов'язковими ознаками складу злочину [2, с. 131]. Також дана позиція наведена у роботі О. О. Дудорова та Ю. А. Вапсви: «Мотиви, не впливаючи на кваліфікацію, можуть бути різними (задоволення статевої пристрасті, помста, бажання принизити потерпілу особу, прагнення сексуального самоствердження, хуліганські спонукання тощо)» [3, с. 109-110]. Т. Д. Лисько у своєму дисертаційному дослідженні «Кримінальна відповідальність за згвалтування (порівняльно-правовий аналіз)» зазначає, що віднесення тих чи інших злочинів до статевого повинно виходити не з мотиву і мети вчинення відповідних злочинів, а в залежності від об'єкту пося-

гання, тому вважає, що мотив і мета, хоча вони можуть бути різними (наприклад, помста, хуліганські мотиви тощо), не повинні враховуватися при кваліфікації, а також звертає увагу на те, що основною ознакою для кваліфікації даного злочину є ознака об'єктивної сторони, а саме здійснення сексуального проникнення [4]. О. О. Дудоров, розглядаючи кримінально-правові характеристики даних злочинів, зазначає, що, виходячи з матеріалів правозастосовчої практики, найбільш розповсюдженим мотивом вчинення зазначених злочинів є задоволення статевої пристрасті, хоча існують і автономні відносно сексуального мотиву спонукання - помста, бажання принизити потерпілу особу або копіювати поведінку інших учасників групи, прагнення сексуального самоствердження, хуліганські спонукання, ревності, бажання примусити потерпілу особу одружитись, національна, релігійна ненависть чи ворожнеча тощо [5, с. 127]. Дещо інша думка простежується у А. В. Байлова, котрий зазначає, що мотивом згвалтування є *переважно* прагнення задовольнити статеву пристрасть, а мета вчинення злочину, передбаченого ст. 153 КК, являє собою задоволення статевої пристрасті неприродним способом [6]. Тобто, науковець не виключає можливості вчинення даного злочину з будь-якого мотиву, але все ж таки, дотримується позиції, що головним мотивом і метою, яким керується винний при вчиненні злочину, повинні бути прагнення задовольнити статеву пристрасть природним або неприродним способом. У свою чергу, А. П. Шеремет у монографічному дослідженні «Злочини проти статевої свободи», як і більшість науковців, дотримується позиції, що мотив і мета не включаються в склад злочину, а тому не впливають на кваліфікацію, але вважає, що дані ознаки можуть бути враховані під час призначення покарання як обставини, що обтяжують відповідальність, а також як конкретні показники ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину [7, с. 29].

Зовсім інша точка зору у Д. П. Москаля. Вчений у своїй роботі «Кримінально-правова характеристика згвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом» доходить висновку, що в цих злочинах можуть бути наявні декілька мотивів, але домінуючим є лише сексуальний та зазначає, що коли мета є змістом згвалтування чи насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом,

якщо тільки заради цієї мети вчиняються ці злочини, то тоді мета збігається з мотивом і виникає феномен «мотиву-мети», який найбільш виразно відображає мотиваційну сферу зазначених злочинів [8]. Тобто, науковець звертає увагу, на відміну від вже наведених точок зору, на те, що даний злочин може вчинятися з будь-якого мотиву, але за умови обов'язково наявного сексуального мотиву. Разом з тим, постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 року «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» роз'яснює: «Насильницьке уведення в отвори тіла потерпілої особи різних предметів (палиці, пляшки тощо) може кваліфікуватися за відповідною частиною статті 153 КК тільки за умови, якщо умисел винної особи був направлений на задоволення у такий спосіб статевої пристрасті неприродним способом. У разі відсутності такого умислу ці дії за наявності передбачених кримінальним законом ознак мають кваліфікуватися за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, або ж як хуліганство тощо» [9].

У свою чергу П. І. Люблінський вважає взагалі недоречним внесення сексуального мотиву в юридичну характеристику статевого злочинів, мотивуючи це тим, що будь-який злочин може вчинятися з сексуальних мотивів, як приклад наводить розтрату коштів, вчинену касиром для задоволення примх своєї коханки, і дітовбивство, вчинене жінкою для уникнення материнства і збільшення можливостей статевого життя [10].

Тобто, вважаємо за необхідне для злочину, передбаченого ст. 153 КК, визнати обов'язковою умовою те, що умисел винної особи повинен бути направлений саме на задоволення статевої пристрасті, а не, наприклад, приниження особи, таким способом нанесення їй тілесних ушкодження чи здійснення дій хуліганського характеру. Мотив же може бути будь-який, але лише за умови, що він буде поєднаний із мотивом задоволення статевої пристрасті, тобто саме він є вирішальним для кваліфікації цього злочину. Тому доцільним є зазначити, що головною ознакою для кваліфікації діяння за ст. 153 КК повинна бути ознака суб'єктивної сторони – мотив або, як зазначав Д. П. Москаль, мотив і мета збігаються, і утворюють конструкцію «мотив-мета». Мотив і мета даного злочину полягає у задоволенні ста-

тевої пристрасті неприродним способом, при наявності будь-якого іншого мотиву є доцільним суспільно небезпечне діяння кваліфікувати за іншими статтями КК, що передбачають відповідні злочини (наприклад, ст. 122 (Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), ст. 125 (Умисне легке тілесне ушкодження), ст. 296 (Хуліганство) КК тощо). Це є важливим, адже наведені норми дуже різняться між собою санкцією, тобто видом і мірою покарання. Дослідження судової практики дає підстави дійти висновку, що при вчиненні злочину, передбаченого ст. 153 КК, в основному завдаються лише легкі тілесні ушкодження. Тобто, мотив і мета є вирішальними ознаками для встановлення наслідків вчинюваного діяння. Як вже зазначалося дана думка простежується і у вищезазначеній постанові Пленуму Верховного Суду України, але вона встановлює сексуальний мотив як обов'язкову ознаку при кваліфікації даного злочину лише за умови, що злочин буде вчинено неприродним способом у вигляді сурогатної форми. Постає питання, як слід кваліфікувати дії чоловіка, котрий здійснює орогенітальний чи анагенітальний контакт з іншою особою, ставлячи перед собою мету не задоволення статевої пристрасті неприродним способом, а саме приниження особи, помсти, покарання її неповноцінності з метою самоутвердитися і т.д.? Наприклад, Брати І., звільнившись з місць позбавлення волі, вирішили помститись слідчому, який вів їх кримінальну справу, і вбити його. Оскільки слідчого вдома не виявилось (він перебував у відрядженні), злочинці з помсти згвалтували його старшу сестру у віці 52 років. Навряд чи у цьому разі мав місце сексуальний мотив, адже, як впливає з матеріалів справи, статевого потягу до потерпілої брати не мали і для того, щоб вчинити з нею статевий акт, штучно викликали ерекцію [5, с. 127-128]. Отже, бачимо, що винні вчиняли даний злочин саме з мотиву помсти, а не сексуального мотиву, вони не ставили перед собою за мету задоволення сексуальної пристрасті.

Підсумовуючи вищевикладене, з метою однакового та правильного застосування судами, правоохоронними органами законодавства про відповідальність за злочин, передбачений ст. 153 КК, а також запобіганню виникнення судових помилок при розгляді таких справ, пропонуємо внести зміни до постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 30.05.2008 року «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи

та статевої недоторканності особи», а саме викласти абзац 2 п. 2 у такій редакції:

«Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом може кваліфікуватися за відповідною частиною статті 153 КК тільки за умови, якщо умисел винної особи був направлений саме на задоволення у такий спосіб статевої пристрасті неприродним способом, тобто наявний сексуальний мотив. У разі відсутності такого мотиву ці дії за наявності передбачених кримінальним законом ознак мають кваліфікуватися за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи або ж як хуліганство тощо».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 року Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Заголовок з екрану.

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / [за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна]; – 5-те вид., допов. Том 2. – Х.: Право, 2013. – 1040 с.

3. Кримінальне право України. (Особлива частина): підручник / Кол. авторів А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний, та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.

4. Лисько Т. Д. Кримінальна відповідальність за зґвалтування (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Т. Д. Лисько- Київ, 2008. – 20 с.

5. Дудоров О. О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи: [наук.-практ. пос.] / О. О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ, ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 352 с.

6. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / [В. М. Трубников, В. І. Борисов, Я. О. Лантінов та ін.] ; за заг. ред. проф. В. М. Трубникова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 336 с.

7. Шеремет А. П. Злочини проти статевої свободи : монографія. – Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. – 216 с.

8. Москаль Д. П. Кримінально-правова характеристика зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. П. Москаль. – Київ, 2009. – 22 с.

9. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від

30.05.2008 року «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08>. – Заголовок з екрану.

10. Люблинский П.И. Преступления в области половых отношений. – М.-Л.: Изд-во Л. Д. Френкель, 1925. – 246 с.

Рассмотрены проблемные аспекты определения цели и мотива преступления, предусмотренного ст. 153 УК, как основных признаков субъективной стороны необходимых для квалификации этого деяния и сформулированные на этой основе рекомендации касательно особенностей квалификации преступления, предусмотренного указанной статьей.

Ключевые слова: *удовлетворение половой страсти неестественным способом, сексуальный мотив, цель совершения преступления.*

The article analyzes the theories of definitions of «purpose and motive of crime» stipulated in article 153 of Criminal Code of Ukraine as the main features of the mental element of crime which are necessary for qualification of this act, the author also suggests his prescription concerning the traits of qualification of crime stipulated by this enactment.

Keywords: *violent unnatural gratification of sexual desire, sexual motive, purpose of committing of a crime.*

Стаття надійшла до редакції 29.11.2014
